

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties
afdeling Hengelo - Oldenzaal

COLOFON

Redactie:

Harry de Jong

Redactieadres:

Abelenstraat 2a

7556 DT Hengelo

☎ (074) 291 7611

e-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

Verspreiding OdL:

Harry de Jong & Jan Zwienenberg

Kopij:

Onder de Loep verschijnt 4 x per jaar, in maart, juni, september en december. De kopij voor de desbetreffende convocaties dient uiterlijk ½ maand voor het verschijnen in het bezit te zijn van de redactie. Kopij die te laat wordt ingeleverd zal in overleg met de auteur in een van de daaropvolgende convocaties worden geplaatst.

Kopij dient uiterlijk 2 weken voor de verschijningsdatum binnen te zijn op bovengenoemd redactieadres via e-mail.

De redactie is continu op zoek naar kopij. Om interessante artikelen te kunnen plaatsen doen wij een beroep op uw creativiteit.

Voorbeelden:

- resultaten van (eigen) veldbiologisch onderzoek,
- verslagen van excursies (ook van andere afdelingen),
- waarnemingen,
- vakantieverslagen,
- commentaren en meningen,
- aardige verhalen,
- enzovoort.

Heeft u bij uw artikel afbeeldingen, dan gaarne meesturen. Indien mogelijk wordt dat dan bij het artikel afgedrukt.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de ingezonden stukken.

Afbeelding omslag:
Kleine poppenrover
(*Calosoma inquisitor*)

Foto's: Harry de Jong

(tenzij anders vermeld)

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties van de
Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging,
Afdeling Hengelo - Oldenzaal

INHOUD

VAN HET BESTUUR	1
AGENDA	2
TERUGBLIK	3
B(L)OEIENDE PLANTEN	7
BOMEN EN WINDBESTUIVING	9
UIT DE OUDE DOOS	11
BROEDVOGELINVENTARISATIE WEUSTHAG STADSPARK NOORD	12

De KNNV is opgericht in 1901. De afdeling Hengelo / Oldenzaal is opgericht in 1916. De vereniging stelt zich ten doel de bevordering van de natuurstudie, natuurbescherming en natuurbeleving. De ondertitel 'vereniging voor veldbiologie' benadrukt de rol van de natuurstudie.

Alle leden ontvangen het landelijk verenigingsblad NATURA. Leden van de afdeling Hengelo / Oldenzaal ontvangen daarnaast 4 maal per jaar het afdelingsblad ONDER DE LOEP. Het lidmaatschap van de KNNV (inclusief het lidmaatschap van de afdeling Hengelo - Oldenzaal) bedraagt € 40,- per jaar; gezinsleden betalen € 15,-.

Betalingen d.m.v. machtiging of bankrekening

NL94 RABO 0191 8887 10 t.n.v. Kon Ned Natuurhistorische Ver.

Een lidmaatschap loopt van 1 januari tot en met 31 december.

Opzegging van het lidmaatschap uiterlijk 1 november bij de ledenadministratie van de afdeling of via de website.

Voor meer informatie kunt u terecht bij de secretaris (zie onderstaand adres).

Bestuur van de afdeling Hengelo - Oldenzaal:

♦ Voorzitter

Wytze Boersma

Zwaluwstraat 34, 7491 CX Delden, ☎ (074) 3762711

E-mail: voorzitter@hengelo-oldenzaal.knnv.nl

♦ Secretaris

Jan Zwienenberg

Hengelose Esstraat 19, 7556 EA Hengelo, ☎ (074) 2423975

E-mail: secretaris@hengelo-oldenzaal.knnv.nl

♦ Penningmeester (en ledenadministratie)

Marti Rijken

Vossenbrinkweg 95, 7491 DC Delden, ☎ (06) 83386651

E-mail: ledenadministratie@hengelo-oldenzaal.knnv.nl

♦ Natuurhistorisch Secretaris

Bert Oude Egbrink

Adamsweg 8, 7553 KM Hengelo, ☎ (06) 44473000

E-mail: ag.oudeegbrink@hetnet.nl

♦ Bestuurslid, redactie 'Onder de Loep' en Webmaster

Harry de Jong

Abelenstraat 2a, 7556DT Hengelo, ☎ (06) 55324290

E-mail: info@hengelo-oldenzaal.knnv.nl

♦ Website: <https://hengelo-oldenzaal.knnv.nl>

Nu de verkiezingen voorbij zijn kunnen we de balans opmaken. Het gaat ons niet om welke partij heeft nu gewonnen of verloren, maar wat kunnen we nu verwachten voor de natuurontwikkeling en wat voor het klimaat. Beide aspecten hebben verloren. In de debatten voorafgaand aan de verkiezingen was er ook geen aandacht voor het klimaat en de natuur. En zelfs niet voor de aanpak van het stikstof probleem. Het lijkt wel dat men geen oog en oor meer heeft voor de verslechtering van de natuur en klimaat.

Nu is het wachten op de plannen van het nieuwe kabinet. Ik hoop dat het stikstof probleem wordt aangepakt en niet vooruit wordt geschoven. Natuurlijk zijn we niet blind voor de verandering van de verhoudingen in de wereld.

In ons land hebben we te maken met een te kort aan woningen. Om dit probleem mede op te lossen is er ruimte nodig. Die is in ons land schaars. We zullen dan ook de plannen, met name in onze omgeving goed volgen.

Dan zijn we druk geweest met de statuten. Zoals al eerder is gememoreerd zijn wij genoodzaakt om onze statuten aan te passen aan de landelijke. Zoals de nieuwe naam van de vereniging in 'Natuurvereniging KNNV'. Gelijktijdig hebben we onze statuten goed bekeken. Zo vinden we dat de naam van onze vereniging aangepast moet worden in 'Natuurvereniging KNNV afdeling Hengelo e.o.'. Verder is ons werkgebied beter omschreven. Het concept is gereed. Deze zullen we in een vergadering aan de leden voorleggen voor

goedkeuring. Hiervoor moet tweederde van het aantal leden aanwezig zijn. Zo niet dan moet een tweede vergadering worden belegd.

In 2026 bestaat de (landelijke) KNNV 125 jaar, wij worden 110 jaar. Om dit jubileum te vieren is er een landelijk feestprogramma ontwikkeld. Elke maand is er een activiteit. Te beginnen op 6 februari met een lezing van Schilthuizen, Biesmeijer en Piersma in Utrecht voor 250 personen.

Daar waar het kan zullen we aansluiten bij het landelijk programma.

Dit brengt ons gelijk bij een groot probleem van onze afdeling. We zien dat de inzet van de "actieve" leden terug loopt. Zo is de excursiecommissie bijna gehalveerd. We zoeken dan ook versterking. Dit al om een keer een excursie te organiseren. Een ander aspect is de promotie van onze activiteiten. We zijn dan ook op zoek naar een persoon die ons kan helpen bij de digitale PR.

Tot slot, we moeten blijven genieten van alle natuur in eigen omgeving. Ook wensen wij iedereen prettige feestdagen en een goed en gezond 2026.

Wytze Boersma

Excursies

Het **Verzamelpunt** is (tenzij anders aangegeven) de **Parkeerplaats kruising Boerhavelaan / Prof. Eykmanplaatsoen** (richting Borsthuis) te Hengelo.

Ieder wordt vriendelijk verzocht zo veel mogelijk met de auto te komen zodat er genoeg plaatsen zijn voor hen die niet over een auto beschikken.

Opgave is verplicht. Uiterlijk de avond voor de excursie per telefoon bij de Coördinator.

Het **Vertrekpunt ter plekke** wordt aangegeven voor degenen die hier rechtstreeks naar toe willen gaan.

De excursies zijn **veldbiologische excursies**. Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met de coördinator van de excursie.

Vergaderingen

De gebruikelijke plaats waar vergaderingen worden gehouden (tenzij anders aangegeven) is het NIVON Centrum aan de Lodewijkstraat 1 te Hengelo.

Overzicht activiteiten afd. Hengelo-Oldenzaal

Zondag 18 januari 2026	Excursie: Weusthag
Zaterdag 14 februari 2026	Excursie: Lutterzand

Excursie: Weusthag

Datum : Zondag 18 januari 2026
Thema : Korstmossen
Verzamelpunt: 10.30 uur (v Alphenstraat Hengelo)
Duur : Morgen
Coördinatie : Bert Oude Egbrink (06-44473000)
Opgave verplicht

Binnen het bestuur en de excursie commissie kwam de vraag naar voren of er ook in het voor onze afdeling stille winterseizoen een excursie georganiseerd kon worden.

In ons regulier programma wordt relatief weinig aandacht besteed aan korstmossen door gebrek aan kennis van deze interessante plantengroep binnen onze afdeling.

Daarop hebben wij besloten om in januari een korstmossenexcursie te houden in het Weusthagpark.

Wij hebben de heer Toetenel, een korstmossenkenner uit Almelo, bereid gevonden deze excursie te begeleiden.

Wanneer u een loop heeft, adviseren wij u om deze mee te nemen.

Vertrekpunt: De parkeerplaats bij de ingang van het Weusthagpark aan de Van Alphenstraat in Hengelo. We vertrekken hier om 10.30 uur.

Excursie: Lutterzand

Datum : Zaterdag 14 februari 2026
Thema : Frisse neuzen
Verzamelpunt: 13.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Middag
Coördinatie : Bert Oude Egbrink (06-44473000)
Opgave verplicht

Dit keer houden we de frisse neuzen wandeling in het Lutterzand bij De Lutte in de gemeente Losser. Het Lutterzand is een gebied van ca. 600 ha groot dat bestaat uit heidevelden, zandverstuivingen, jeneverbesstruweel en prachtige bossen met grove den, berken en eiken.

Dwars door het natuurgebied stroomt het riviertje de Dinkel. Ter hoogte van het Lutterzand heeft de Dinkel een zeer fraaie meander gevormd, de zogenaamde Groene Staart of Greun'n Stet.

Vertrekpunt: De parkeerplaats bij het Restaurant Paviljoen Lutterzand aan de Lutterzandweg 12, de Lutte (bij de Kribbenbrug).

We vertrekken hier omstreeks 13.30 uur.

Jeneverbes

Verslag excursie: Demmersblok

Datum : Zondag 31 augustus 2025
Thema : Natuurontwikkeling
Deelnemers : 13
Leiding : Marti Rijken
Weer : Bewolkt

Het Demmersblok is in 2017 ingericht als natuurontwikkelingsgebied en wordt sindsdien beheerd door maaien en begrazing. Een aantrekkelijke kant van het gebied is het feit dat het door een groot deel van het gebied vrij struinen is. Er is een looproutes, maar daar mag naar hartenlust van afgeweken worden.

Vrijwilligers van Twickel, waaronder ook leden van de KNNV hebben in 2018 , 2019 en 2021 inventarisaties uitgevoerd in het gebied:

- [Natuurinventarisaties 2018-2019](#) (2019)
- [Flora- en vegetatieontwikkeling in het Demmersblok sinds 2019](#) (2022)

Het is interessant om te zien wat de ontwikkelingen sindsdien zijn.

Het eerste dat ons opviel was dat een groot deel van het gebied recent en strak gemaaid was. Dat maakte niet alleen het vinden en herkennen van de plantensoorten moeilijk, maar gaat ook in tegen de beheer richtlijnen voor het beheer van insectenpopulaties.

Desalniettemin werd een deel van de soorten uit de gelinkte rapporten wel teruggevonden. Het verschil tussen de hoogste terreindelen met ontwikkeling van heide en de lage delen met vochtig grasland zijn prominent.

We vervolgden onze route over de beek en naar de oostelijker gelegen percelen die begraasd bleken te zijn door waterbuffels.

Het karakter van deze percelen is totaal anders dan van het gemaaid deel. Delen van die percelen staan vol met opslag van wilgen en andere bomen, waardoor bij ons twijfel rees of dit de beste ontwikkeling is naar waardevol grasland.

We vonden hier o.a. veel wespspinnen en hun eikapsels.

Voor de plantensoorten wordt verwezen naar de gelinkte rapport uit 2022.

Waargenomen soorten

Vogels

Blauwe Reiger	Boomkruiper
Buizerd	Ekster
Fitis	Gaai
Glanskop	Houtduif
Kauw	Merel
Veldleeuwerik	

Planten & Mossen

Grove Geelkorst	Muurschotelkorst
Witstippelschildmos	

Paddenstoelen

Dooiergele Mestzwam	Gele Aardappelbovist
Gewone Heksenboleet	Grauwe Vlekplaat
Grote Spontzwam	Heksenboter
Izabelkleurig Breeksteeltje	Papilrussula

Overig

Bruine Kikker	Rode wegslak
---------------	--------------

Insecten

Ananasgalwesp	Atalanta
Dexia rustica	Eriopeltis festucae
Franse Veldwesp	Grote Schaatsenrijder
Icarusblauwtje	Moerassprinkhaan
Plaatjesgalwesp	Snuutkeverschildwants
Witlijngrasmot	

Franse veldwesp Foto: Laurens van Run

Moerassprinkhaan Foto: Laurens van Run

Verslag excursie: Weusthag

Datum : Zondag 14 september
Thema : Ontstaan en belang
Deelnemers : 6
Leiding : Jan Zwienenberg
Weer : half bewolkt

Vanaf de parkeerplaats bij de Heemtuin voerde de wandeling langs een aantal punten in dit flinke park dat bepalend is geweest voor het ontstaan van deze grote groene oase in Hengelo.

Aan de hand van de geomorfologisch kaart werd de ondergrond bekeken. In de ijstijd Saalien is een gletsjer door de stuwwal heen gebroken en is in Hengelo tot stilstand gekomen.

De diepte die deze gletsjer veroorzaakt heeft, wordt het Bekken van Hengelo genoemd.

Na de ijstijd is dit bekken voor een belangrijk deel opgevuld door de beken die vanaf de stuwwal naar Hengelo (Oost–West) stroomden. Zij namen keileem van de stuwwal mee.

Deze laag (4 meter dik!) is de keilaag voor de productie van de bakstenen in de vroegere steenfabriek aan de Sloetsweg.

Aan het eind heeft de gletsjer een laag bestaande uit grof zand en kiezel afgezet.

Uit deze laag wordt het grondwater opgepompt in de omgeving van het pompstation.

Het Weusthag is vanwege deze activiteit een beschermd gebied waar bijvoorbeeld niet gebouwd mag worden.

Bij deze wandeling stonden daarom de kleigaten, pompstation en de beken in het gebied centraal.

Verder was er natuurlijk aandacht voor het van Alphenbos waarin op verschillende plaatsen de struiklaag bescherming geniet.

Op een aantal plaatsen heeft de beek de oude bedding teruggekregen.

De wandeling eindigde via het Beleeftbos weer bij de parkeerplaats.

Conclusie: een park met een gevarieerd landschap waarvan het ontstaan bij veel mensen niet genoeg bekend is.

Er is geen lijst met waargenomen soorten gemaakt.

Verslag excursie: Holthuis

Datum : Zaterdag 11 oktober 2025
Thema : Paddenstoelen
Deelnemers : 7
Leiding : Wytze Boersma
Weer : Bewolkt

14 dagen voor de aanvang van de excursie was de situatie niet al te hoopgevend.

Het was al een lange tijd droog. Gelukkig kregen we een week voor het begin van de excursie behoorlijk wat regen. Dit was het gevolg van de uitgebluste orkaan Amy. In een week tijd heeft de paddenstoelenflora zich kunnen ontwikkelen.

Totaal hebben we 59 soorten genoteerd. Ten opzichte van vorig jaar, toen 45 soorten, hebben we nu meer soorten gezien. In 2007 zijn we er ook geweest hebben toen 79 soorten genoteerd waarvan 6 rode lijst soorten.

Zoals in de aankondiging stond, is het 't Holthuis een gaaf Twents landschap. Het bestaat uit houtsingels met een afwisseling van loof- en naalddhout percelen.

We begonnen in de buurt van de parkeerplaats. Daar vonden we tussen de brandnetels de Gewone franjezwam met zijn lange, slanke steel. Iets verderop, tussen de bladeren zagen we Oranjerode stropharia. Dit is een paddenstoel met donkere sporen en een ring. Vaak zie je op de ring de sporen liggen.

Kijken we naar de soortenlijst dan zien we 4 soorten amanieten, t.w. de Vliegenzwam, de Roodbruine slanke-, de Geleknol-, en de Parelamaniet.

Witte koraalzwam

Foto: Ruud Kuipers

Ook vier soorten Russula en melkzwammen. Van de melkzwammen zagen we de Rimpelende, de Lever-, de Kaneelkleurige- en de Smakelijkemelkzwam, met zijn worteltjesoranje melksap.

De Breedplaatstreephoed hebben we een aantal keren gezien. In het naaldbos de Dennenvlamhoed en het Muizenstaartje op een dennenkegels.

Aan het eind van de excursie zagen we op een afgezaagde boomstronk de Witte koraalzwam en ook de oranje speldenknoppen van een slijmzwam (Myxomyceet) voor de transformatie.

Naast de paddenstoelen zagen we, bij het optillen van de schors, de Kleine watersalamander en de Slakkenaaskever.

Kleine watersalamander Foto: Ruud Kuipers

Onder goede omstandigheden werd het een mooie excursie en met dank aan Laurens voor de begeleiding.

Waargenomen soorten

Paddenstoelen

Amethistzwam	Asgrauwe Kaaszwam
Blauwe Kaaszwam	Boompuist
Botercollybia	Breedplaatstreephoed
Broze Russula	Dennenmoorder
Dennenvlamhoed	Dubbeltangerfranjezwam
Echte Tonderzwam	Fraaisteelmycena
Geelwitte Russula	Gele Aardappelbovist
Gele Knolamaniet	Gewone Franjezwam
Gewone Krulzoom	Gewone Pelargoniumgordijnzwam
Gewone Pelargoniumgordijnzwam	Gewone Zwavelkop
Gewoon Eikenbladzwammetje	Gewoon Elfenbankje
Graskleefsteelmycena	Grote Sponszwam
Grote Stinkzwam	Halmruitertje
Helmmycena	Houtknoopje
Kaneelkleurige Melkzwam	Kastanjeboleet
Kleine Beukenbladmycena	Kroontjesknotzwam
Levermelkzwam	Melksteelmycena
Muizenstaartzwam	Oranje Druppelzwam

Oranjegeel Trechtertje
Papilmycena
Peervormig draadwatje
Prachtvlamhoed
Roodbruine Slanke Amaniet
Ruwe Korstkogelzwam
Schubbige Fopzwam
Stinkmycena
Vliegenschwam
Wit Oorzwammetje
Witte Koraalzwam
Wollige Franjezwam

Overig

Kleine Watersalamander

Insecten

Gewone Wesp
Goudglanzende schallebijter
Slakkenaaskever

Oranjerode Stropharia
Parelamaniet
Plooiwieswaaier
Rimpelende Melkzwam
Roze Berkenrussula
Schotelrussula
Smakelijke Melkzwam
Valse Hanenkam
Waaierkorstzwam
Witsteelfranjezwam
Witte ridderzwam
Zemelig Donsvoetje

Gewone Wolfspin
Roodkopwinteruil

Verslag excursie: Arboretum Poortbulten

Datum : Zaterdag 25 oktober 2025
Thema : Slotexcursie
Deelnemers : 6
Leiding : Bert Oude Egbrink
Weer : Regen

Op een frisse zaterdagmorgen hebben wij met 6 mensen een wandeling door het arboretum Poortbulten gemaakt.

Het oorspronkelijke plan was om de slotexcursie in het Lutterzand te houden. Omdat in hetzelfde weekend in het Lutterzand een drukbezochte landgoed fair werd gehouden, hebben wij onze excursie verplaatst naar het arboretum.

Bij de excursie hebben wij met name naar paddenstoelen gekeken die dankzij de regen volop aanwezig waren.

Sommige soorten zijn wat beter bekeken zoals de Zwavelmelkzwam met geel wordend melksap, de zwart wordende Grofplaatrussula's en de Zwarte truffelknotzwam en Rupsendoder die op een truffel resp. op een pop van een nachtvlinder groeien.

Zwarte truffelknotzwam

Ook leuk waren de verschillende soorten wasplaten waar het arboretum bekend om staat. Van de zeldzame Blauwe satijnzwam is een foto gemaakt. Omdat alleen de bovenkant van de paddenstoel in beeld was gebracht, kon de validator van Obs Indentify de foto niet goed beoordelen en blijft achter deze waarneming een vraagteken staan. Tijdens de excursie hebben we ook genoten van het door Leonard Springer ontworpen fraaie parklandschap.

Tijdens de opklaringen tussen de buien door kwamen de herfstkleuren van de verschillende bomen en struiken zoals die van de esdoorn, prachtig tot hun recht.

Na afloop van de wandeling hebben wij zoals gebruikelijk het excursieseizoen afgesloten met koffie en gebak.

Dit keer in de Schenkerij in het arboretum.

In bijgevoegde lijst van waarnemingen zijn ook de waarnemingen opgenomen van een korte verkenning van het gebied enkele dagen eerder.

Waargenomen soorten

Paddenstoelen

Amethistzwam
Dennenvoetzwam
Eikenboleet
Geelwitte Russula
Gele Ringboleet
Gewoon Eekhoortjesbrood
Gauwe Wasplaat
Grofplaatrussula
Knolparasolzwam
Parelamaniet

Ruig Elfenbankje
Sikkelkoraalzwam
Sneeuwzwammetje
Vliegenzwam
Zwartwordende Wasplaat

Blauwe Satijnzwam
Dooiergele Mestzwam
Elfenwasplaat
Gele Knotszwam
Gewone ruige Aardtong
Goudgele Zwameter
Grijsgroene Melkzwam
Haagbeukmelkzwam
Koningsmantel
Roodbruine
Schijnridderzwam
Rupsendoder
Slijmwasplaat
Stinkende Franjezwam
Zwarte Truffelknotszwam
Zwavelmelkzwam

Insecten

Gewone blaasbladwesp
Snuitkever sp.

Slakkenaaskever
Zwarte Kogel

Koningsmantel

Amethistzwam

B(l)oeiende planten

Hop, *Humulus lupulus*

Hop en bier zijn aan elkaar verbonden. Als men over Hop spreekt denkt men aan het bereiden van bier. En dat is ook zo. Het gebruik van Hop bij de bierbereiding is al lang bekend. In sommige geschriften zelfs tot begin van de jaartelling. Ook wordt vermeld dat monniken in 8^e en 9^e eeuw Hop gebruikten. Tevens wordt vermeld dat bier in de tijd van de Hansesteden werd verhandeld.

Hop geeft aan het bier meer, bittere / zurige smaak. Maar Hop maakt het bier ook langer houdbaar.

Voor die tijd werd Gagel daarvoor gebruikt. Hop is niet alleen historisch een interessante plant maar ook botanisch.

Hop is de langste slingerplant, een liaan van de Nederlandse flora. Ze kunnen tot 10 meter lang worden. Hop is een tweehuizige plant. Er is een mannelijke en een vrouwelijke plant.

Manlijke bloemen

Manlijke bloem

In de winter sterft de plant af. In het voorjaar lopen de nieuwe loten uit. Het lijkt dat Hop een éénjarige plant is, maar dat is schijn. Op de ondergrondse wortelstokken ontwikkelen zich de knoppen. Deze vorm van overleving wordt hemicryptofyt genoemd. De winterknoppen zitten op of iets onder grond. Je kunt spreken van verborgen, cryptische knoppen.

Als de knoppen uitlopen staan de stengels eerst rechtop. Al gauw zoeken ze steun. Eerst bij de naast liggende uitloper, later bij de struiken in de directe omgeving. De stengels zijn zeer ruw en hebben haakvormige schubjes. Als ze steun hebben gemaakt maken ze een rechts draaiende beweging. Een omwenteling duurt 2 uur en 8 minuten (vroeger had men meer aandacht voor alle details).

De drie lobbig bladeren zitten tegenoverstaand van elkaar en hebben kleine steunblaadjes.

Blad

Hop bellen

In de oksels van de bladeren ontwikkelen zich de vrouwelijke bloemen. Ongeveer eind augustus kun je de bloempjes vinden. De stijlen steken als kwastjes boven de bloem uit.

Vrouwelijke bloemen

Als snel ontwikkelen de doorzichtige bloemdekblaadjes zich. In de oksel van deze blaadjes zitten de vruchten. Uiteindelijk ontstaan in de hopbellen gele klieren die aan de voet van de bloemdekblaadjes zitten. Als vruchten vallen de hopbellen af.

De mannelijke bloemen zitten in een trosvormige bloeiwijze aan het eind van de stengels. Ze bloeien ongeveer gelijktijdig met de vrouwelijke bloemen. Het zijn wind bestuivers. De kleine mannelijke bloempjes bezitten ook doorzichtige bloemdekblaadjes. Deze bloempjes vallen al snel af.

Zaad

De wetenschappelijk naam *Humulus* stamt zeer waarschijnlijk af van de Germaanse naam Hoppe. Soortnaam *lupulus* stamt af van *lupus*, dat kleine wolf betekent. Hop wordt nog steeds gekweekt. Vooral in Zuid-Duitsland, Beieren.

Volgens Europese commissie:

Hop wordt in 14 EU-landen verbouwd. In Duitsland wordt zo'n 17.000 ha gebruikt voor de hopteelt. Dat is 60% van het hop-areaal in de EU en ongeveer een derde van het wereldwijde hop-areaal. Andere grote producenten in de EU zijn Tsjechië, Polen en Slovenië. Vroeger werd ook in Nederland, voornamelijk in Noord-Brabant, Drenthe en Limburg Hop gekweekt. Momenteel is nog steeds Hop te koop voor o.a. zelf bierbrouwers.

Tekst en foto's Wytze Boersma, Oktober 2025

- Weeda, E.J., Nederlandse oecologische Flora, deel 1, 1985
- Duistermaat, H(Leni), Heukels' Flora van Nederland, 24 druk, 2020
- Nieuwenhof, van der Jan, Onze planten en hun naam, uitgave IVN Valkenswaard, 2006
- Kleijn, H, Planten en hun naam, Botanische lexicon voor de Lage Landen, 2^e druk, 1979
- H. Heukels, De flora van Nederland, deel II, 1909

Bomen en Windbestuiving

Aanleiding

Bij het maken van een presentatie over de betekenis van bomen voor insecten zoals bijen, hommels, zweefvliegen en vlinders, moet je ook verdiepen in de evolutie. Hierbij kwam ook de windbestuiving naar voren. Het was boeiend om een en ander nog eens goed door te nemen. Voor mensen die last hebben van hooikoorts is dit misschien niet zo'n leuk onderwerp.

Evolutie

Ongeveer 500 miljoen jaar geleden kwamen, vanuit de zee, de eerste planten op het land. Tot deze planten behoren de mossen en varens die voor de 'bestuiving' afhankelijk zijn van vocht.

Zo'n 270 miljoen jaar geleden ontstonden de naaktzadigen waartoe ook de coniferen sparren, dennen etc. behoren. De naaktzadigen gebruiken voor de bestuiving de wind om stuifmeel naar de kegeltjes te transporteren waarin de eicellen bestoven worden.

De coniferen zijn voor de bestuiving niet meer afhankelijk van vocht.

Toen de bedektzadigen kwamen (125 miljoen jaar geleden) ging het grootste deel van de planten gebruik maken van insecten, vogels en vleermuizen. Door de co-evolutie van planten en insecten ontstond er een enorme soortenrijkdom.

Afhankelijk van de plek op de aardbol bleef een deel van de planten gebruik maken van de wind. In de gebieden met veel oerwoud is dat bijna nul terwijl in het hoge noorden dit wel 75% is.

In Nederland wordt gemiddeld rond de 30% van de planten door de wind bestoven. Hieronder vallen naast de grasachtigen ook een flink aantal boomsoorten.

Boswilg

Aspecten van de evolutie komen verderop nog terug.

Doelmatigheid windbestuiving.

Over de doelmatigheid van windbestuiving kom je op het internet en literatuur nogal verschillende meningen tegen. Ik heb mij voor dit verhaal beperkt tot erkende vakliteratuur en internet sites.

Doelmatigheid omvat eigenlijk twee begrippen namelijk efficiënt en effectief.

Efficiënt?

Gezien de enorme hoeveelheden stuifmeel die geproduceerd worden, is windbestuiving geen efficiënt systeem.

Een fijnspar produceert 400 gram stuifmeel en een hazelaar maakt 2,5 miljoen pollenkorrels voor één eikel.

Effectief?

Uitgezonderd de coniferen (primaire windbestuivers) waren alle andere planten, die nu windbestuiving gebruiken, insectenbloemen. Bij zowel grassen als bomen (bijv. berk) worden nog resten van pollenkit aangetroffen.

Ook zijn er grasachtigen met geurplekken. Het zijn secundaire windbestuivers.

Je moet je eens voorstellen hoeveel insecten er nodig zijn om al die grassen te bestuiven.

Ruwe berk

Wat betreft de overgang kijken we nu vooral naar de bomen. Deze hebben zich aan de windbestuiving aangepast. Ze hebben geen tweeslachtige bloemen want dan loop je teveel kans op zelfbestuiving. De meeste bomen zijn eenhuizing dat betekent dat op dezelfde boom gescheiden van elkaar mannelijk- en vrouwelijke bloemen zitten. Om buurbestuiving te voorkomen bloeien de mannelijke bloemen en vrouwelijke bloemen in tijd gezien na elkaar.

Per boom is dat wel verschillend zodat kruisbestuiving kan volgen.

Bij tweehuizigheid (in de naam vaak kenbaar door dioica) zitten de mannelijk- en vrouwelijke bloemen op verschillende bomen.

Ook bloeien veel bomen voordat het blad aanwezig is. Opvallend is ook dat veel windbloeiers vruchtbeginsels hebben met niet meer dan een of twee zaadknoppen.

Een aantal bomen kiest voor optimale zekerheid. Beuken en zomereiken zijn zelfsteriel.

Hiervoor staat geschreven dat de bloemen niet tweeslachtig zijn. Dat klopt niet bij bomen en struiken die zowel van insectenbestuiving als windbestuiving gebruik maken. De Winterlinde, Tamme kastanje en struikheide zijn hiervan een goed voorbeeld.

De tijd zal leren of de boom/struik voor een van twee kiest of van beide gebruik blijft maken.

De wind heeft hierin geen stem want die blijft doen wat de wind wil, dus geen co-evolutie.

De conclusie mag zijn dat windbestuiving wel degelijk effectief is.

Tekst en foto's Jan Zwienenberg 11-2025

Literatuur:

Louis Schoonhoven e.a.; Niet zonder elkaar - Bloemen en insecten
Dieter Hess; Die Blüte – Struktur, Funktion, Ökologie und Evolution
www.webflora.de (Een website met veel gegevens over planten.)

Uit de oude doos

De illustraties op de voorpagina, bij de aankondigingen en verslagen van de excursies en bij andere artikelen in deze Onder de Loep bestaan uit door Harry de Jong en andere leden van de afdeling gemaakte foto's.

Dit is niet altijd zo geweest. De redactie van de eerste Onder de Loep van augustus 1984 schrijft in haar voorwoord dat "de plaatjes voor de aankleding (van het blad) uit oude tijdschriften en brochures worden gehaald." Het ging dan om tekeningen die onder meer door Marius Kolvoort zijn gemaakt. De foto's kwamen pas veel later.

In het Hazepootje, de voorloper van Onder de Loep, dat in de zestiger jaren van de vorige eeuw verscheen, stonden ook tekeningen ter illustratie die onder meer door een lid van de afdeling, de heer E.S.J. Nauta waren gemaakt.

Het Hazepootje van september 1962 vormt hierop een uitzondering. Bij een artikel over de Nachtzwaluw van de heer G.F.A. Frijlink, lid van de afdeling, was een afdruk geplakt van een zwartwit foto van een nachtzwaluw op het nest. De heer Frijlink had de foto vijftien jaar eerder op de Veluwe tussen Putten en Voorthuizen met een platencamera gemaakt.

De haarscherpe foto van de heer Frijlink is dus de eerste foto in ons afdelingsblad. De foto had een formaat van 5 bij 8 cm. Het inplakken van de foto in alle gestencilde Hazepootjes zal nog een flink karwei zijn geweest. Harry de Jong heeft de oorspronkelijke foto voor mij in gescand. De scan is bij dit artikel gevoegd.

Bert Oude Egbrink

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Gebiedsbeschrijving
3. Methode
4. Inventarisatie
5. Nawoord

1. Inleiding

Deze broedvogelinventarisatie is voor het 4^e jaar uitgevoerd. De betrokkenen bij het beheer van het Landschapspark Weusthag stellen prijs op deze inventarisatie, omdat dit past bij de ambities om de Twentse landschapskarakteristieken van dit gebied te behouden en te verbeteren. Op zaterdag 11 mei is door ondergetekende voor de buurtwerkgroep 'ProNatuur' in de vroege ochtend een vogelexcursie georganiseerd voor een twaalfstal wijkbewoners. We hebben hierbij gezamenlijk bijna veertig soorten kunnen determineren.

2. Gebiedsbeschrijving

Het Weusthag Stadspark ligt in het noorden van Hengelo. Tijdens de voorlaatste ijstijd ontstonden de stuwwallen van Oldenzaal, Ootmarsum en Enschede met als gevolg dat het westelijke gebied lager kwam te liggen; het Bekken van Hengelo. Het gebied is daardoor vanouds gevormd door kleiwinning, naast agrarisch gebruik. Maar ook waterwinning uit het grondwater waardoor, tegen alle stedelijke uitbreidingen in, het landschappelijke karakter bewaard is gebleven.

Het vogelinventarisatiegebied is noordelijk van de A1 gelegen en omvat ca. 47 hectare. Het ligt rond de Kleigaten van Rientjes, van gezamenlijk ongeveer 9 hectare wateroppervlak. Het afwisselende terrein kenmerkt zich door zijn halfopen karakter met enkele verspreid liggende boerderijen en woningen. Langs de Tijertsbeek ligt een niet toegankelijk gemengd bos bestaande uit populier, eik en spar.

De oevers van de plassen zijn met opslag dichtgegroeid met zwarte els, schietwilg en vlier en er groeit veel riet en koninginnenkruid.

Het gebied is op de wandelpaden en langs de oevers toegankelijk voor publiek. De gemeente heeft dit deel van het park aangemerkt als rustgebied voor de natuur.

Sommige delen zijn daarom afgesloten.

2. Methode

De onderzoeksmethode van de vogeltellingen is beschreven in de 'Handleiding Broedvogelmonitoring' van Sovon Vogelonderzoek Nederland en wordt landelijk toegepast door alle waarnemers van Sovon. Met deze gestandaardiseerde aanpak wordt niet naar nesten gezocht, maar worden de territoria op basis van het aantal waarnemingen, de tijd van het jaar en de zang en het gedrag van de vogels in kaart gebracht (zgn. territoriumkartering). De gegevens worden onder meer gebruikt voor de jaarlijkse landelijke Vogelbalans van Sovon, waarin trends van toe- en afname worden beschreven.

1	15-feb	19:45 - 21:00
2	06-mrt	07:57 - 12:06
3	20-mrt	07:33 - 11:17
4	10-apr	06:41 - 10:55
5	02-mei	05:40 - 09:43
6	21-mei	04:54 - 09:26
7	04-jun	04:40 - 08:36
8	19-jun	07:45 - 11:36

Dit broedseizoen zijn acht telrondes gelopen met verschillende startpunten binnen het omliggende terrein. In de periode februari t/m juni, bestaande uit 6 vroege ochtendbezoeken waarbij voor of rond zonsopgang werd begonnen, 1 ochtendbezoek en 1 avondbezoek. De gegevens zijn in het veld digitaal ingevoerd met het karteringsprogramma *Avimap* en naderhand in de landelijke databank van Sovon opgeslagen. Het doel van dit onderzoek is een meerjarige inventarisatie van alle broedvogels (project BMP-A¹).

3. Inventarisatie

Er zijn dit jaar 71 vogelsoorten waargenomen, waarvan 52 soorten een broedterritorium hebben gehad. Van die 52 soorten zijn er 2 schaars voorkomend (IJsvogel en Brandgans) en 26 minder algemeen. Vijf van deze soorten staan op de Rode Lijst voor kwetsbare en gevoelige soorten, nl. Grauwe Vliegenvanger, Kneu, Koekoek, Torenvalk en Wielewaal. De Rode Lijst is opgesteld in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op basis van gegevens uit de verschillende vogelmeetnetten die Sovon coördineert. De Rode Lijst heeft een belangrijke signaleringsfunctie. Voor deze soorten geldt een hogere prioriteit bij het nemen van actieve beschermingsmaatregelen, door hun leefgebieden te verbeteren bijvoorbeeld door de aanplant van meidoornhagen in geval van de Kneu.

Het totaal aantal vastgestelde broedterritoria bedraagt 279, iets meer dan in 2023. Dat is een dichtheid van 594 territoria per 100 hectare landschap, een gemiddelde dichtheid in Twentse telgebieden voor zover bekend en vergelijkbaar. Ook dit broedseizoen zijn er vanzelfsprekend enige fluctuaties waargenomen in nieuwe en verdwenen soorten en territoria. Er zijn nu wat meer territoria (+5) met minder soorten (-3) geteld.

¹ BMP-A is sinds 1984 een Sovon-telproject: Broedvogel Monitoring Project - Alle soorten

Sinds 2021 is het totaal aantal broedparen met ca. 10% achteruitgegaan, weliswaar niet lineair. Relatief het meest bij de Bosvogels. Wat mede van invloed geweest kan zijn, zijn de werkzaamheden voor bodemonderzoek die in aanloop naar de lente van dit jaar in het bos plaatsvonden. Landelijk is vastgesteld dat de vogelstand in zijn totaliteit afnemende is, vermoedelijk door de omvangrijke afname van de insectenpopulatie veroorzaakt door de algehele verslechtering van de bodem- en waterkwaliteit.

Top-tien	2024	2023	2022	2021
Zwartkop	24	20	25	29
Winterkoning	24	21	20	19
Tijftjaf	23	24	22	27
Pimpelmees	14	12	14	15
Koolmees	13	16	18	21
Spreeuw	13	16	13	10
Boomkruiper	13	10	12	12
Merel	12	13	15	13
Vink	11	14	14	14
Roodborst	9	8	13	10

De Zwartkop en de Winterkoning zijn dit seizoen de meest vastgestelde broedvogels, direct gevolgd door de Tijftjaf. Zij vormen al jaren de top-drie in wisselende bezetting. De Roodborst is voor het eerst in de top tien gekomen en dat past binnen de landelijke trend van toename². Ook de Boomkruiper en de Pimpelmees zitten in de lift.

In de volgende tabellen staan alle waargenomen broedende soorten vermeld in alfabetische volgorde, met het aantal territoria. De indeling is naar ecologische soortgroep.

Met de letter B worden de landelijk als “bijzonder” (minder algemene) gekenmerkte broedvogels aangeduid; met de letter Z de landelijk “zeldzame” (schaarse) broedende soorten. Met de letter K en G worden de “kwetsbare” respectievelijk “gevoelige” soorten van de Rode Lijst aangeduid.

Watervogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Brandgans	Z	3	2	2	3
Fuut	B	1	3	2	2
Grauwe Gans	B	7	4	1	6
Knobbelzwaan	B	1	1	1	1
Kuifeend	B	2	1	-	2
Mandarijneend	Z	-	-	-	1
Meerkoet		6	6	7	7
Nijlgans	B	1	2	1	1
Soepeend		1	1	1	2
Soepgans	B	2	2	3	1
Wilde Eend		5	5	10	4
totaal		29	27	28	30

Deze 29 territoria watervogels zijn ruim 10% van het totaal aantal territoria.

Er zijn Mandarijneend, Grote Canadese Gans, Krakeend en Slobeend waargenomen, maar een geldig broedterritorium kon niet worden vastgesteld. De waargenomen Oeverloper was een doortrekker richting Scandinavië.

Afb. 1 Kuifeend

De ganzensoorten hebben vooral op het eilandje gebroed, waar geen grondpredatie kan plaatsvinden. Het aantal paartjes Grauwe Gans verdubbelde bijna.

Een Kuifeendenpaartje heeft 9 pullen grootgebracht. Het Futenpaar had 2 pullen. Het Nijlganzenpaar heeft 5 pullen voortgebracht. De Knobbelzwaan had eveneens 5 pullen. Twee paartjes Brandganzen hadden gezamenlijk 8 pullen van twee verschillende leeftijden in een crèche verzameld. Brandganzen broeden nog niet zo lang in Nederland, maar steeds meer met succes. Ze hoeven dan de energievretende trek naar hun oorspronkelijke broedgebieden, zoals Nova Zembla en Noord-Zweden niet meer te ondernemen.

² bron: Sovon

Bosvogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Boomklever	B	2	4	2	2
Boomkruiper		13	10	12	12
Gaai		3	3	2	4
Bosuil		1	-	-	-
Glanskop	B	1	1	2	1
Goudhaan		-	-	-	1
Grauwe Vliegenvanger	G	2	1	-	-
Grote Bonte Specht		3	3	5	6
Grote Lijster	K	-	-	-	1
Holenduif		2	2	2	3
Houtduif		9	10	7	12
Kauw		3	4	3	3
Koolmees		13	16	18	21
Pimpelmees		14	12	14	15
Spreeuw		13	16	13	10
Tjiftjaf		23	24	22	27
Vink		11	14	14	14
Vuurgoudhaan	B	1	1	1	2
Wielewaal	K	1	1	1	-
Zwarte Kraai		4	6	4	4
totaal		119	128	122	138

De bosvogels omvatten gezamenlijk 119 broedparen, 43% van de gehele inventarisatie.

Er is ook een paartje Goudvinken waargenomen, maar een geldig broedterritorium kon niet worden vastgesteld. De waargenomen Sijsen en Kramsvogels waren doortrekker naar Scandinavië.

Het aantal broedpaartjes Koolmees neemt elk jaar wat verder af. Landelijk is er sprake van enige stabilisering, met name in bosrijke gebieden, zonder duidelijke oorzaak.

Afb. 2 Koolmees

Vervroeging van de piek van de eikenbladrollerrups door klimaatopwarming lijkt de soort parten te spelen in verband met mogelijk voedseltekort voor haar jongen. Dat remt de reproductie af.

Rietvogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Kleine Karekiet		8	4	10	12
Rietzanger	Z	-	-	-	1
Waterhoen		5	2	2	2
Waterral	B	1	1	-	-

De overige oeverbegroeiing wordt volgens de landschapsambities in stand gehouden.

Dat komt vooral ook de Waterhoen ten goede.

Afb. 3 Waterhoen

Bosrandvogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Ekster		9	7	7	6
Gekraagde Roodstaart	B	1	2	1	1
Groene Specht	B	2	2	1	2
Groenling		-	-	1	-
Putter	B	-	1	-	1

Het aantal Eksterpaartjes is toegenomen. Landelijk is er ook sprake van een lichte toename. Op het eerste gezicht lijken er veel Eksters bij te komen, maar tot het 3^e levensjaar broeden Eksters niet en kunnen luidruchtige ongepaarde exemplaren groepen vormen, zonder broedterritoria dus.

Er zijn ook Groenlingen waargenomen,

maar een geldig broedterritorium kon niet worden vastgesteld.

Struweelvogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Bosrietzanger		-	1	-	1
Braamsluiper	B	-	1	1	-
Fazant		-	1	-	-
Fitis		-	4	2	4
Goudvink	B	-	-	-	1
Grasmus	B	4	3	3	3
Heggenmus		7	6	9	5
Kneu	G	1	-	-	1
Merel		12	13	15	13
Roodborst		9	8	13	10
Staartmees	B	1	1	2	3
Tuinfluitier		8	5	9	8
Winterkoning		24	21	20	19
Zanglijster		4	4	4	3
Zwartkop		24	20	25	29
totaal		94	88	103	100

Met 94 territoria zijn de struweelvogels sterk vertegenwoordigd in het Weusthag. Dat is 34% van het totaal aantal broedparen.

Er zijn dan ook veel heggen en houtwallen aanwezig. De Kneu is een 'gevoelige' nieuwkomer, die baat heeft bij de heggen- en kruidenrijke biotoop in dit kleinschalige agrarische cultuurlandschap.

De Tuinfluitier en Zwartkop zijn weer in aantal broedpaartjes toegenomen.

Er zijn ook Braamsluiper en Fazant waargenomen, maar een geldig broedterritorium kon niet worden vastgesteld.

Afb. 4 Tuinfluitier

Roofvogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Buizerd	B	1	1	1	1
Torenvalk	K	1	1	1	-

Het paartje Torenvalken heeft voor het tweede achtereenvolgende jaar een succesvol broedsel voortgebracht. Met 2 jongen. Er is ook waargenomen. Naast het broedpaar in het bosgedeelte.

Weidevogels	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Kievit	B	2	3	1	1
Scholekster	B	-	1	1	1
Witte Kwikstaart	B	1	2	4	2

De vorig jaar geplaatste broedplaat voor de Scholekster, in een van de kleigaten, is onbenut gebleven. Er vliegen wel meerdere paartjes in het gebied rond, om te foerageren, die op de platte daken van de naastgelegen industrie nestelen.

Overige soorten	Bijz.	2024	2023	2022	2021
Bonte Vliegenvanger	B	3	2	1	3
IJsvogel	Z	1	1	1	1
Koekoek	K	1	1	2	1
Turkse Tortel		1	-	-	2
Zwarte Roodstaart	B	-	-	-	1

Afb. 5 Bonte Vliegenvanger

De paartjes Bonte Vliegenvanger zijn weer op het eerdere niveau gekomen. Ze gebruiken graag de mezenkasten. Landelijk zit de soort ook stevig in de lift.

Overige waarnemingen:

In deze inventarisatie zijn de waargenomen kolonievogels Aalscholver, Blauwe Reiger, Grote Zilverreiger, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Visdief en Huiszwaluw niet opgenomen.

Ook niet Boerenzwaluw, Gierzwaluw en Huismus. Hiervoor zijn aparte nestentellingen nodig, die hier niet worden uitgevoerd.

De bekende dichtstbijzijnde gebiedskolonies waar onderstaande soorten broeden zijn:

Aalscholver: Koningsbeek Gelselaarsebroek en Zwillbrocker Venn
Blauwe Reiger: Breeriet Delden, Twickelervaart Deldenerbroek, Hulsbeek en Lonnekermeer
Grote Zilverreiger: de Wieden
Kokmeeuw: Elsenveld en Zwillbrocker Venn

5. Nawoord

Ook in 2025 zullen broedvogels worden geïnventariseerd om verdere continuïteit in de tellingen te verkrijgen. De nestkastjes worden door de werkgroep 'ProNatuur' in de herfst gecontroleerd en schoongemaakt. Voor wijkbewoners zal er in het voorjaar opnieuw een vogelexcursie worden gehouden om de kennis over het cultuurlandschap en de avifauna te vergroten.

Er is door de werkgroep Landschapsbeheer van 'Vrienden van het Weusthag' subsidie bij Landschap Overijssel aangevraagd om meer hagen aan te kunnen leggen rond particuliere weides (ca. 1.000 meter) met het doel om de soortenrijkdom te vergroten van insecten, vlinders en vogels. Meidoorn en sleedoorn zijn ook als voedselbron daar het meest geschikt voor.

André van den Berg Augustus 2024
Twentse Vogelwerkgroep
Sovon Vogelonderzoek Nederland

Bron vogeltekeningen:
Naturalis Biodiversity Center:
J.Reydon – Afb. 1, 2
F.J. Maas – Afb. 3, 4, 5

Jonge Groene Specht in Weusthag-Noord
Foto M. Boerkamp, via Waarneming.nl

Activiteiten Groene Verenigingen

In dit schema staan activiteiten van diverse organisaties uit Hengelo en de KNNV-afdelingen uit de regio regio

Voor meer informatie over deze activiteiten wordt verwezen naar de website van de betreffende organisatie.

Nog niet alle activiteiten waren bekend.

In de Nieuwsbrief van januari 2026 volgt een volgend overzicht.

Datum	Activiteit	Informatie
december		
2 dec.	Woelmuizen (Natuuravond)	KNNV Enschede
13 december	Midwinterwandeling	KNNV Vriezenveen
13 december	Excursie Buurserzand	KNNV Enschede
15 december	Lezing over het belang van bomen voor insecten door Jan Zwienenberg	NIVON Hengelo
17 december	Natuur-werkavond	KNNV Twenthe
25 december tot en met 3 januari	Eindejaars Plantenjacht	Zie www.floron.nl
2026		
januari		
5 januari	Lezing van Harry de Jong over Zuid Afrika, Kruger Nationaal Park en andere parken	NIVON Hengelo
26 januari	Lezing van Martin Mulder over de Invloed van Natuur op Mensen.	

Versie: 14-11-2025

Organisaties:

- IVN Hengelo: <https://www.ivnhengelo.nl>
- Nivon Hengelo: <https://hengelo.nivon.nl>
- Stichting Natuur- en MilieuRaad Hengelo en Omgeving: <https://www.nmr-hengelo.nl>
- Groei en Bloei Hengelo: <https://hengelo.groei.nl>
- Bijenteeltvereniging Hengelo: <https://bijenteeltvereniginghengelo.nl>
- Natuurhus Almelo: www.natuurhusalmelo.nl
- KNNV Enschede: <https://enschede.knnv.nl>
- KNNV Twenthe, Almelo: <https://twenthe.knnv.nl>
- KNNV Vriezenveen: <https://vriezenveen.knnv.nl>
- KNNV Hengelo-Oldenzaal: <https://hengelo-oldenzaal.knnv.nl>